

„Teza o sukobu civilizacija primenjena na sukob u Bosni i Hercegovini“

Apstrakt

Rad se bavi dokazivanjem teze Semjuela P. Hantingtona iznete u „Sukob(u) civilizacija“ na primeru sukoba u Bosni i Hercegovini. Tekst se sastoji iz tri dela od kojih se u prvom delu iznosi sama teza dela i glavni stavovi na kojima je zasnovana. Drugi deo obuhvata razradu teze, primenu teze na Bosnu i Hercegovinu, analizu argumenata koji se odnose na sukob civilizacija u BiH, potvrđivanje same teze zasnovano na empirijskim činjenicama. Treća celina će sadržati konačno viđenje teze i argumentacije Semjuela P. Hantingtona.

Ključne reči: civilizacija, kultura, religija, Bosna i Hercegovina.

UVOD

Početak poslednje decenije 20. veka, posle pada Sovjetskog saveza i kraja hladnog rata iznete su dve različite teze o novom globalnom poretku. Tvorac prve je Frensis Fukujama koji je prognozirao kraj istorije i univerzalno širenje liberalizma. Drugu tezu izneo je Semjuel P. Hantington koji smatrao da će bipolarni hladnoratovski poredak postati multipolarnan, a globalna politika „multicivilizacijska“.¹ Naime, prema Hantingtonu posthladnoratovski svet će biti svet 7 ili 8 važnijih civilizacija. Kulturne srodnosti i razlike će oblikovati antagonizme i zajednice država. Kultura je i deobna i ujedinjujuća snaga. Ljudi ujedinjeni kulturom, a razdvojeni ideologijom ponovo su se spojili poput dve Nemačke, dok društva ujedinjena ideologijom, a razdvojena kulturom se raspala poput jugoslovenskog.² „Civilizacija je najširi kulturni entitet. Sela, regioni, etničke grupe, nacionalnosti, religijske grupe, sve imaju posebne kulture na različitim nivoima kulturne heterogenosti... Oni konstitušu civilizacije. Civilizacija je, tako, najviše kulturno grupisanje ljudi i najširi nivo kulturnog identiteta koji ih razlikuje od drugih vrsta. Ona je definisana zajedničkim objektivnim elementima, kao što su jezik, istorija, religija, običaji i institucije, ali i subjektivnom samoindentifikacijom ljudi.“³ Vrednosti i običaji civilizacije se razlikuju, a jačanje religije širom sveta pojačava ove kulturne razlike. Sukobi su najverovatniji tamo gde dolazi do dodira pripadnika različitih

¹ Semjuel P. Hantington, *Sukob civilizacija i preoblikovanje svjetskog poretka*, CID, Romanov; Podgorica, Banja Luka, 2000, str.30.

² Ibidem str.29.

³ Ibidem str.46.

civilizacija, odnosno na njihovim granicama. Huntington smatra da ovakvi sukobi dovode do „ratova zbog neodgovarajućih granica“. Sukob u Bosni i Hercegovini za autora predstavlja potvrdu njegove teze i primer je rata zbog neodgovarajućih granica.

RAZRADA TEZE

Bosna je zemlja gde dolazi do mešanja pripadnika tri civilizacije: katoličke, pravoslavne i islamske. Bosna i Hercegovina (u daljem tekstu BiH) je bila deo Jugoslavije u kojoj su pripadnici ove tri konfesije živeli mirno decenijama. Ujedinjujuća snaga bila je prvenstveno zasnovana na harizmi Josipa Broza Tita, komunističkoj ideologiji, zajedničkom jeziku i etnicitetu. Raspadom autoritarnog režima i odbacivanjem komunističke ideologije u društvu je nastupila kriza identiteta. Kako je primetio Vojislav Stanovčić „na prostoru Balkana i cele bivše Jugoslavije prevladava autoritarna politička kultura“.⁴ Nacionalne elite i sami građani su se okretali predratnim vrednostima njihove kulture, ukorenjenim na katolicizmu, pravoslavlju i islamu, a BiH je opet bila podeljena duž religijskih granica. Građanima je, kako je zapazio Nenad Kecmanović, „u duhovnom vakuumu između propasti starih vrijednosti i još neuspostavljenih novih, etnonacionalizam poslužio kao pojas za spasavanje da bi se kako-tako preplivalo na drugu obalu“.⁵ Na prvim demokratskim izborima 1990. godine građani su glasali po etničkoj pripadnosti: Hrvatska demokratska zajednica 18%, Srpska demokratska stranka 30%, Stranka demokratske akcije 34%, dok su multietničke stranke dobile manje od 10% glasova.⁶ Pod uticajem autoritarnog kulturnog nasleđa, prenaplašavanjem kulturnih posebnosti i iznošenjem maksimalističkih zahteva svih strana (Velika Hrvatska, Velika Srbija, nezavisna islamska BiH) antagonizmi među narodima su se povećavali i doveli do izbijanja sukoba i rata. U parlamentu BiH 15.10.1991. Radovan Karadžić, lider Srba u BiH, je izjavio da će muslimanska elita u slučaju insistiranja na ostvarenju maksimalističkih ciljeva “odvesti Bosnu i Hercegovinu u pakao, a muslimanski narod možda u nestanak”.⁷ Posle proglašenja nezavisnosti BiH Stranka demokratske akcije je „postala pokretač islamskog autoritarizma obeleženog navikama komunističke vladavine“.⁸ Predsednik te stranke Alija Izetbegović odbijao je da se ogradi od knjige „Islamska deklaracija“, koju je napisao 1970. godine, a u kojoj se zalaže za „inkompatibilnost islama sa

⁴ Vojislav Stanovčić, *Vlast i sloboda*, Čigoja, Beograd, 2003, str.161. prema Nenad Kecmanović, *Dometi demokratije*, Čigoja, Beograd, 2005

⁵ Nenad Kecmanović, *Dometi demokratije*, Čigoja, Beograd, 2005, str.210.

⁶ Semjuel P. Huntington, *Sukob civilizacija i preoblikovanje svjetskog poretka*, op.cit., str.291.

⁷ Govor pogledati na: <https://www.youtube.com/watch?v=Xtk5LG8xvfw> (Pristupljeno 24.12.2015.)

⁸ Semjuel P. Huntington, *Sukob civilizacija i preoblikovanje svjetskog poretka*, op.cit., str.299.

neislamskim sistemima“.⁹ I Hrvati i Srbi, odnosno katolici i pravoslavci su se okretali svojim ekstremističkim strankama što je dovelo do nemogućnosti rešavanja problema. Izbijanjem rata sukob je sve više poprimao religiozne karakteristike. Neprijatelji su demonizovani: Hrvati su smatrani „ustašama“, Srbi „četnicima“, a muslimani „Turcima“.

Kao što je i Hantington naveo u definisanju rata zbog neodgovarajućih granica, sukob u BiH imao je tendenciju za daljim širenjem sukoba. Sukob je izbio između pripadnika tri naroda koji žive u BiH, i oni su prvostepeni učesnici sukoba. Oni su po pravilu najesktremniji i najratoborniji učesnici sukoba. Drugostepeni učesnici bile su matice hrvatskog i srpskog naroda, koje nisu direktno učestvovala u sukobu u BiH ali su podržavale svoje pripadnike i zdušno ih pomagale. Trećestepeni učesnici bile su zemlje koje su pomagale pripadnike svojih civilizacija i zastupale njihove interese na međunarodnom nivou. Hrvate su pomagale katoličke zemlje Evrope, posebno Nemačka koja je i prva priznala nezavisnost Hrvatske 23. decembra 1991,¹⁰ a u kojoj se i nalazila velika hrvatska dijaspora(600 000 ljudi).¹¹ Flora Luis primetila je da „Bavarska TV bila je pod pritiskom vrlo konzervativne bavarske vlade i snažne bavarske katoličke crkve koja je imala bliske veze sa crkvom u Hrvatskoj i obezbedila je televizijske izveštaje za celu Nemačku kad je počeo rat. Izveštaji su bili vrlo jednostrani“.¹² Srbiju, odnosno SR Jugoslaviju, su podržavale Rusija, Grčka i ostale pravoslavne zemlje istočne Evrope. Iz Rusije je pomoć bila višestruka: dolazak ruskih dobrovoljaca, prodaja tenkova T-55 i protivrakernih i protivvazdušnih raketa u vrednosti od 300 miliona dolara, i odbrana srpskih interesa na međunarodnoj sceni.¹³ Rusija je koristila svoj položaj u Savetu bezbednosti UN i mogućnost veta i blokirala u aprilu 1994. godine rezoluciju UN-a koja je osuđivala Srbe za etničko čišćenje.¹⁴ Posebno je zanimljiva Grčka koja se, kao član Evropske unije i NATO-a, oglašavala o politiku uvođenja sankcija SR Jugoslaviji i otvoreno zastupala ukidanje istih.¹⁵ Muslimani iz BiH su pozivali na svoj islamski karakter i tražili pomoć od ostalih islamskih država. Velik broj islamskih država se utrkiavao u pomaganju bosanskih muslimana. Prednjačile su Saudijska Arabija, Iran i Turska. Iran je slao izdašnu pomoć u oružju, Turska takođe, a Saudijska Arabija u novcu.¹⁶ U okviru Organizacije islamske

⁹ Ibidem str.298.

¹⁰ Predrag Simić, Međunarodni problemi, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, No. 1-2/1996, 139. str.

¹¹ Semjuel P. Hantington, Sukob civilizacija i preoblikovanje svjetskog poretka,op.cit, str.314.

¹² Ibidem str.312.

¹³ Ibidem str.314.

¹⁴ Ibidem str.316.

¹⁵ Ibidem str. 315.

¹⁶ Ibidem str.319.

konferencije stvorena je grupa „da u Ujedinjenim nacijama lobira za bosansku stvar“.¹⁷ Na samom ratištu rame uz rame sa Bošnjacima su se borili pripadnici Iranske revolucionarne garde, Saudijci, Turci i mudžahedini. U znak zahvalnosti, posle rata, Bosanska vlada je dodelila državljanstva i dozvolila mudžahedinama da se nasele u selo Bočinju, koje je pre rata bilo naseljeno Srbima, i da stvore mudžahedinsku komunu.¹⁸ Islamska zajednica BiH je svojom fetvom¹⁹ rat 1992. godine proglasila džihadom.²⁰ Sve ovo je dodatno pojačalo islamski karakter Bošnjaka. Na stranu bosanskih muslimana stale su i SAD. To je delimično odstupanje od Hantingtonove teze o sukobu civilizacija i rata sa neodgovarajućim granicama čije glavne razloge on vidi u realpolitičkim ciljevima.²¹

Kod ratova zbog neodgovarajućih granica do okončanja i mirovnih pregovora ne dolazi preko nezainteresovanog posrednika u kojeg sve strane imaju poverenje već od strane trećestepenih učesnika. U određenoj tački svima postaje u interesu da se rat završi i tad trećestepene strane putem svog uticaja ubrzavaju kraj rata. Naime, kada rat ode predaleko trećestepeni učesnici, u ovom slučaju Nemačka na strani Hrvata, Rusija na strani Srba i zbog nepostajanja dominantne države u okviru islamske civilizacije SAD na strani Bošnjaka, putem svog uticaja i vertikalnih odnosa utiču na završetak sukoba. Pošto se trećestepeni učesnici dogovore da je završetak rata neophodan, svaki od njih utiče na drugostepene učesnike iz svoje civilizacije, u ovom slučaju matice sukobljenih grupa (Hrvatska i Srbija, tj. SR Jugoslavija), da prihvate mir i izvrše pritisak na prvostepene učesnike (Hrvate, Srbe i Bošnjake u BiH). Ukoliko prvostepeni učesnici odbiju da se povinuju odlukama i nastave po starom, drugostepeni učesnici im ukidaju podršku i tako ih prisiljavaju na pristanak. Tako je SR Jugoslavija uvela sankcije Republici Srpskoj usled odbijanja mirovnog plana od strane Radovana Karadžića avgusta 1994. godine. Milošević je svojim potezima posle Dejtonskog sporazuma postao „mirotvorac“, a SR Jugoslaviji su ukinute sankcije.²²

Dejtonskim sporazumom zvanično potpisanim u Parizu 14.12.1995. godine rat u BiH je završen, a sama država je podeljena. Srbi žive u Republici Srpskoj koja je zasebni entitet i zauzima 49% teritorije, a Hrvati i Bošnjaci u Federaciji BiH koja je podeljena na 10 zasebnih kantona. Međunarodna zajednica je osnovala Međunarodni krivični tribunal za bivšu

¹⁷ Ibidem str.317.

¹⁸ Nenad Kecmanović, *Dometi demokratije, Čigoja, Beograd, 2005,243.*

¹⁹ versko-pravnom odlukom

²⁰ Preporod, Sarajevo, 15. april 1992, 8. str. prema Miroljub Jevtić, *Politikologija religije*, Centar za proučavanje religije i versku toleranciju, Beograd 2009, 296. str.

²¹ Semjuel P. Hantington, *Sukob civilizacija i preoblikovanje svjetskog poretka*, op.cit., str.321.

²² Ibidem str.323-331.

Jugoslaviju sa sedištem u Hagu sa obavezom da osudi počinioce ratnih zločina na prostoru bivše Jugoslavije, a sve u cilju pomirenja.

ZAKLJUČAK

Posle skoro dve decenije od kraja rata u BiH primetno je da su etnički sukobi, bazirani na civilizacijskim i kulturnim posebnostima, u svakom pogledu unazadili područje bivše SFRJ i da su doveli do „akutne destabilizacije“ regiona.²³ Tri naroda opstaju u državnoj zajednici ali su antagonizmi među njima i dalje veliki. Potezanje pitanja referenduma o nezavisnosti od strane predstavnika Republike Srpske je često. Hrvatske stranke su sve glasnije u zahtevima za posebnim entitetom.²⁴ Odluke se donose sporo, reforme se ne sprovode usled komplikovanog sistema i prava veta svih strana. Haški tribunal služeći se više politikom nego pravom nije uspeo u svojoj osnovnoj nameni da pomogne u pomirenju. Sve strane zanemaruju mnoge sličnosti koje ih spajaju i pozivaju se na razlike svojih civilizacija i kultura, čime se Hantingtonova teza o sukobu civilizacija, bar što se BiH tiče, i dalje potvrđuje.

Uroš Kusturić

Student osnovnih politikoloških studija

FPN Beograd

E-mail: uroskusturic@hotmail.com

²³ Nenad Kecmanović, *Dometi demokratije, Čigoja, Beograd, 2005, str. 206.*

²⁴ Pogledati na: <http://www.rtvbn.com/314869/U-BiH-treci-entitet> (Pristupljeno 20.02.2016.)

Bibliografija:

- Nenad Kecmanović, *Dometi demokratije, Čigoja, Beograd, 2005.*
- Miroljub Jevtić, *Politikologija religije*, Centar za proučavanje religije i versku toleranciju, Beograd 2009.
- Semjuel P. Hantington, *Sukob civilizacija i preoblikovanje svjetskog poretka*, CID, Romanov; Podgorica, Banja Luka, 2000.
- Predrag Simić, *Međunarodni problemi*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, No. 1-2/1996.
- <http://www.rtvbn.com/314869/U-BiH-treci-entitet>